

LIEBSTER GOTT, WENN WERD ICH STERBEN

49

Uit Cantate *Liebster Gott, wenn werd ich sterben*, BWV 8
Bach, Johann Sebastian (1685 – 1750)

Koraal: Georg Jelden, tenor; Heinz Schnauffer, orgel
Cantate 8, deel 1 en 5:
Holland Boys' Choir
Netherlands Bach Society
Pieter Jan Leusink

Liebster Gott, wenn werd ich sterben?

*Meine Zeit läuft immer hin,
Und des alten Adams Erben,
Unter denen ich auch bin,
Haben dies zum Vaterteil,
Dass sie eine kleine Weil
Arm und elend sein auf Erden
Und denn selber Erde werden.*

*Herrscher über Tod und Leben,
Mach einmal mein Ende gut,
Lehre mich den Geist aufgeben
Mit recht wohlgefasstem Mut.
Hilf, dass ich ein ehrlich Grab
Neben frommen Christen hab
Und auch endlich in der Erde
Nimmermehr zuschanden werde!*

Lieve God, wanneer zal ik sterven?

*Mijn tijd verstrijkt,
en de erfgenamen van de oude
Adam,
waartoe ook ik behoer,
hebben dit als erfdeel
dat zij korte tijd arm en ellendig zijn
op aarde
en dan zelf tot aarde worden.*

*Heerser over dood en leven,
Maak eens mijn einde goed,
leer mij de geest geven
met ongeveinsde kalme moed!
Zorg dat ik een eervol graf
naast vrome christenen heb
en uiteindelijk in de aarde
nooit te schande word!*

Veel componisten hebben hun mooiste muziek geschreven bij teksten die betrekking hebben op de eindigheid van de aardse mens en het daarop volgende eeuwige hemelse leven. Dat geldt zeker voor Bach.

Deze cantate is geschreven voor de zondag, waarop in de schriftlezing de dood en opwekking van de jongeling te Kaïn centraal staat. In de Lutherse theologie werd deze geschiedenis zo opgevat: alle gelovigen mogen verwachten dat Christus hun zielen na hun dood tot eeuwig leven zal wekken. Zij mogen daarom vol vertrouwen naar die dood uitzien, ja, deze zelfs verwelkomen als een noodzakelijke stap die hen dichterbij het eeuwig leven brengt. Deze interpretatie leidde in de piëtistische spiritualiteit tot de uit zoveel cantates bekende *Todesehnsucht*. In BWV 8 wordt de dood echter aanvankelijk nog wel degelijk met angst (Furcht, Sorge, Schmerz) tegemoet gezien. Het doodsverlangen verschijnt pas met het vierde deel, de basaria, en leidt in het slotkoor tot vreugde. Ik heb drie bewerkingen van dezelfde melodie achter elkaar gezet. Eerst

hoor je het koraal in zijn oervorm. De tekst is afkomstig van Caspar Neumann, de melodie komt van Daniel Vetter, organist aan de Leipziger Nicolaikirche van 1679 tot zijn dood in 1721, dezelfde kerk waar Bach later werkte. Het is eigenlijk helemaal geen gedragen melodie die je hoort en het wijkt melodisch dus nogal af van wat toen gebruikelijk was. Het lied was al snel een geliefd kerkgezag, waarbij men overigens nogal eens aan de haal ging met Vetters melodie en harmonie.

Het gebruik dat Bach maakt van Vetters melodie is voor koraalcantates ongewoon. Waarschijnlijk heeft hij zijn BWV 8 (die in de Nicolaikirche in première ging) destijds ook gecomponeerd en uitgevoerd als eerbetoon aan Vetter, die veel toenmalige kerkgangsters nog persoonlijk zullen hebben gekend. Zowel in het slotkoraal als in het vocale gedeelte van het openingskoor wijzigt Bach weinig aan Vetters harmonieën en handhaaft hij een karakteristieke eigenschap van diens eigen harmonisering: elke koraalzin wordt door één of enkele stemmen ingeleid, alvorens de overige zich daarbij voegen. Dat leidt tot een sterk polyfoon ogend notenbeeld waarbij verschillende stemmen elkaar regelmatig imiteren; het gebruikelijke slotkoraal van recht onder elkaar staande akkoorden ontbreekt.

In het openingskoraal is het koor maar een kwart van de tijd actief! Bach laat de muziekinstrumenten prachtig om de koraalmelodie heen spelen. De muziekinstrumenten tonen – terwijl de tekst nog geen blijdschap kent – al wel de liefelijkheid van de dood:

- het orgel en de bas markeren, met akkoorden op de eerste en derde tel, het trage ritme van de slinger van een klok, het onverbiddelijke verstrijken van de tijd;
- de overige strijkers verwijzen met hun steeds dalende staccato-akkoorden naar de aarde;
- de traverso (de houten voorloper van de huidige fluit) imiteert het schelle geklepel van doodsklokjes, telkens 24 toonherhalingen - de uren van de dag - in extreem hoge ligging wat een verwijzing naar de hemel is;
- de enige instrumentele melodische partijen zijn voor de twee hobo's d'amore. Hun duet, soms parallel spelend, soms polyfoon elkaar imiterend, ademt de pastorale rust waartoe de 12/8-maat uitnodigt: een betrouwbare en troostrijke bemoediging bij de laatste gang.

Bachs negentiende eeuwse biograaf Spitta omschreef de indringende sfeer van dit koor als 'klokgelui en bloesemgeur, de lentemorgen op een kerkhof'. Het slotkoraal is – met dezelfde melodie – toch van een heel ander karakter. Alle uitvoerenden zijn in touw, het orgel swingt, het feest is compleet. Daarbij is – zoals eerder opgemerkt – de door Bach gebruikte harmonisering vrijwel identiek aan de oorspronkelijke compositie van Vetter.